

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТИЗИМИДА МЕНЕЖЕРЛИК ВА МЕНЕЖМЕНТ TUSHUNCHASI VA UNING XUSUSIYATLARI

Ismoilova Dilfuza Axmatjonovna

Farg'ona viloyati Rishon tumani 50-DMTT direktori

Annatsiya: ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida "menejerlik va menejment" tushunchalariga asoslangan holda ta'lim jarayonlarini samarali boshqarishni tashkil etishdan iborat ekanligi tahlil qilingan.

Аннотация: в данной статье анализируется организация эффективного управления образовательными процессами на основе понятий «менеджмент и менеджмент» в системе дошкольного образования.

Abstract: this article analyzes the organization of effective management of educational processes based on the concepts of "management and management" in the preschool education system.

Kalit so'zlar: pedagoglar, rahbarlar, boshqaruv, menejment, menejerlik, boshqaruv tamoyillari, boshqaruv funksiyalari.

Ключевые слова: педагоги, лидеры, менеджмент, менеджмент, менеджмент, принципы управления, функции управления.

Key words: pedagogues, leaders, management, management, management, management principles, management functions.

Agar biz "management" so'zi "hukmronlik qilish", "boshqarish" fe'llaridan kelib chiqqanligini va "harakat, yo'l-yo'riq berish, sizni to'g'ri yo'lga qo'yish, boshqarmoq, boshqarmoq, qilmoq" ma'nolarini anglatishini ko'rishimiz mumkin. Boshqaruv fani umumiy muammoni hal qilish uchun bir guruh odamlarni tashkil qilish shartlari paydo bo'lishi bilanoq paydo bo'ldi. Boshqa fanlar qatori bu fan ham vaqt o'tishi bilan rivojlanib, takomillashib bordi. Bugungi kunda zamonaviy adabiyotlarni o'rganib chiqadigan bo'lsak, menejmentning turli xil ta'riflarini topishingiz mumkin. Uzoq yillar davomida menejment eng kam xarajat evaziga eng yaxshi natijalarga erishish uchun bir guruh odamlarga ishlab chiqarish jarayonida o'z faoliyatini tashkil etish va muvofiqlashtirishga ta'sir qilishning uzluksiz va maqsadli jarayoni sifatida ta'riflangan. Bugungi kunnig zamonaviy tadqiqotchilar menejmentni quyidagicha ta'riflaydilar: Maxsus faoliyat odamlarning birgalikdagi faoliyati va maqsadlariga erishish jarayonida o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan. Menejer va boshqariladiganlar o'rtasidagi murakkab ierarxik munosabatlarni muvofiqlashtirish faoliyat deb qarashimmmiz mumkin. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari rahbarining boshqaruv harakatlari pedagoglarining bolaga uning rivojlanishi va shakllanishida pedagogik yordam ko'rsatish, takomillashtirish istagi

bilan uyg'unlashganda bolaning shaxsini - maktabgacha tarbiyachini shakllantirish vazifasi eng muvaffaqiyatli amalga oshiriladi. ish usullari, ta'lim muassasasining o'z boshqaruv konsepsiyasini amalga oshirish. Bunday kontseptsiyani amalga oshirish ko'p jihatdan boshqaruv tamoyillari yig'indisiga bog'liq. «Boshqaruv tamoyillari deganda boshqaruv subyekti o'z faoliyatida rahbarlik qiladigan, uni muayyan ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda amalga oshiruvchi asosiy qoidalar tushuniladi». Maxsus adabiyotlarni tahlil qilish va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik jarayonni tashkil etish tajribasi quyidagi boshqaruv tamoyillarini ajratib ko'rsatishga imkon berdi: maqsadni belgilash, murakkablik, demokratlashtirish, o'qitish va tarbiya modellarini psixologiyalashtirish. Ushbu tamoyillarning barchasi rivojlanayotgan va rivojlanayotgan maktabgacha ta'lim tashkilotlarida harakat qilish uchun qo'llanma bo'lib, uning faoliyatini yangilashning asosini tashkil etadi. Zamonaviy sharoitlarni hisobga olgan holda mahalliy va xorijiy fandagi boshqaruv funktsiyalarini taqqoslash quyidagi tarkibni aniqlashga imkon beradi: axborot-tahliliy, nazorat-diagnostika, rejalashtirish va prognostik, tartibga solish va tuzatish, motivatsion va maqsadli.

"Natijaga asoslangan boshqaruv" tushunchasining o'zi tashkilotning barcha a'zolari tomonidan belgilangan va kelishilgan natijalarga erishadigan boshqaruv va rivojlanish tizimi sifatida belgilanishi mumkin. Har bir rahbar o'z maktabgacha ta'lim muassasasini rivojlantirishning asosiy maqsadlarini belgilab, pedagogik jamoa bilan birgalikda butun pedagogik jarayonni tashkil qiladi, ya'ni u doimiy ravishda olingan natijalarni rejalashtirilgan natijalar bilan taqqoslaydi. Bu vaziyat bo'yicha aniq natijalar uchun tezkor qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Natijaga asoslangan menejment, dastlab jamoaga maqsadga erishish uchun barcha resurslar bilan ta'minlangan haqiqiy berilgan deb taxmin qiladi. Bunday resurslarga odamlar, vaqt, moliya, moddiy-texnika bazasi, texnologiyalar, usullar va boshqalar kiradi. Natijalar bo'yicha boshqarishda pedagogik jarayonning har bir ishtirokchisi umumiy ishdagi ishtirokini jamoaning boshqa a'zolari bilan bog'lay olishi kerak. Samarali fikrlash, rahbar va bo'ysunuvchi natijani belgilashini nazarda tutadi, keyin esa ijrochining o'zi unga erishish yo'llarini tanlaydi, ya'ni, vaqt, texnologiya va boshqa resurslar. Natijaga asoslangan boshqaruv kontekstida tashabbuskor va ijodiy jamoa qimmatli manba hisoblanadi.

Ushbu boshqaruv funktsiyalarining xususiyati ularning o'zaro bog'liqligi:

- axborot-tahlil funktsiyasi o'z hajmi va o'ziga xosligi bo'yicha to'liq bo'lishi kerak bo'lgan axborotni tanlash asosida demokratlashtirish sharoitida boshqaruv faoliyati samaradorligini oshirishni nazarda tutadi; ta'lim muassasasining har bir bo'g'ini faoliyati haqidagi ma'lumotlarni pedagogik tahlil qilish natijasida rahbarning boshqaruv harakatlari shakllanadi;
- motivatsion-maqsadli funktsiya istalgan natijaga erishish istagini nazarda tutadi (bu funktsiya jamoaning barcha a'zolari o'zlariga topshirilgan mas'uliyat va

rejalarga muvofiq ishni bajarishlarini ta'minlashga yordam beradi, o'z va jamoaviy maqsadlarga erishish ehtiyojlarini o'zaro bog'laydi);

➤ rejalashtirish va prognozlash funktsiyasi maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini uzoq muddatli prognozlash va joriy rejalashtirishning kombinatsiyasini ta'minlaydi;

➤ tashkiliy va ijro etuvchi funktsiya boshqaruvning har bir tsikliga taalluqlidir va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida faoliyatni tashkil etishning shaxsga yo'naltirilgan modelini amalga oshirishni o'z ichiga oladi; vazifalarni amaliy taqsimlash, ishni oqilona tashkil etish;

➤ Nazorat-diagnostika funktsiyasi maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi ma'muriy va jamoatchilik nazoratini pedagogik jamoa ishtirokchilarining o'zini o'zi tahlil qilish bilan uyg'unligini o'z ichiga oladi (o'qituvchilar o'rtasida bolalar faoliyatining turli turlarini tashkil etishda o'zaro tashriflar, ochiq eshiklar kuni, otanalarni so'roq qilish, va boshqalar.);

➤ tartibga solish va tuzatuvchi funktsiya operatsion liniyalardan foydalangan holda maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarishga tuzatishlar kiritishni o'z ichiga oladi.

Pedagogik tizimning tizim yaratuvchi omili boshqaruv, o'quv jarayonini boshqarish san'ati esa pedagogik boshqaruv, ya'ni. ta'lim jarayonini boshqarishning, uning samaradorligi va sifatini oshirishga ko'maklashuvchi tamoyillari, usullari, tashkiliy shakllari, texnologik usullari majmui. Pedagogika menejmenti pedagogika fani va ta'lim tashkilotlari amaliyotida o'z pozitsiyalarini endigina himoya qila boshlaydi. Pedagogik menejment o'z maqsadi sifatida ta'lim tashkilotlari va o'quv jarayonini boshqarishni qo'yadi, uning mohiyati shaxsga yo'naltirilgan yondashuv va faoliyatni doimiy nazorat qilish va sozlash bilan yakuniy maqsadga yo'naltirishdir.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagogik boshqaruvning maqsadlari quyidagilardan iborat.

- maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruvni tashkil etishning oqilona usullarini aniqlash, o'qituvchining saviyasini oshirishga yordam beradi. Menejmentni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish: pedagogik jarayondagi yangiliklar, o'qituvchining kasbiy darajasini oshirish, ijtimoiy sheriklik, iqtisodiy faoliyatning yangi shakllari.

Tashkiliy madaniyatning menejerlikning to'rt turi (modellari) mavjud:

➤ hokimiyat madaniyati (avtoritar) - rahbar qo'lida to'plangan; muhit raqobatbardosh; bir nechta qoidalar va tartiblar mavjud.

➤ rol o'ynash madaniyati (byurokratik) - hokimiyat rahbar va byurokratik tuzilma o'rtasida muvozanatlangan; hokimiyat, vakolat va mas'uliyat odamlar bilan emas, balki lavozim bilan bog'liq;

➤ muvaffaqiyat madaniyati (vazifalar madaniyati) - jamoani yaratishga imkon beradi; motivatsiya va majburiyatga e'tibor berish; rahbariyat harakat, tashabbusni yuqori baholaydi;

➤ qo'llab-quvvatlovchi madaniyat (shaxs madaniyati) - shaxsga, shaxsiyatning asosiy qadriyatiga qaratilgan.

Xulosa qilib aytganda, boshqaruvchi va boshqariluvchi o'rtasidagi o'zaro hurmat, samimiy munosabatlar ta'lim samaradorligini oshirishda muhim o'rin egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodirov U.I. "Экономика и социум" №12(91)-1 2021
2. Troyan A.N. Maktabgacha ta'limni boshqarish: darslik. - M.: Sfera TC, 2005.- - 160 b. (Qo'llanma)
3. Xoshimova M Maktabgacha ta'lim muassasasini boshqarish "menejment" tushunchasi va uning xususiyatlari. O'zbekistondafanlararoinnovatsiyalarva8-son ilmiytadqiqotlarjurnali 20.05.2022.
4. Rustamovna, U. N., & Toxirjonovna, M. O. (2022). Polysemy-Semantic Universal. International Journal of Culture and Modernity, 14, 11-15.
5. Umarova N., Maxmudova O. Tilshunoslikda leksik ma'no va tushunchaning umumiy va xususiy xarakterlanishi. O`zMU xabarleri (2022. 1/3)